

A. KEIMENO: Όνειρο στο κύμα, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

Απόσπασμα: Ἦμην πτωχόν βοσκόπουλον εἰς τὰ ὄρη ... Ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν ἰδικά μου.

Ἦμην πτωχόν βοσκόπουλον εἰς τὰ ὄρη. Δεκαοκτὼ ἐτῶν, καὶ δέν ἤξευρα ἀκόμη ἄλφα. Χωρὶς νὰ τό ἤξεύρω, ἤμην εὐτυχής. Τὴν τελευταίαν φορὰν ὅπου ἐγεύθην τὴν εὐτυχίαν ἦτον τό θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἦμην ὠραῖος ἔφηβος, κ' ἔβλεπα τό πρωίμως στρυφνόν, ἡλιοκαές πρόσωπόν μου νὰ γυαλίζεται εἰς τὰ ρυάκια καὶ τὰς βρύσεις, κ' ἐγύμναζα τό εὐλύγιστον, ὑψηλόν ἀνάστημά μου ἀνά τοὺς βράχους καὶ τὰ βουνά.

Τόν χειμῶνα πού ἤρχισ' εὐθύς κατόπιν μ' ἐπῆρε πλησίον τοῦ ὁ γηραιὸς πάτερ Σισώης, ἢ Σισώνης, καθὼς τόν ὠνόμαζον οἱ χωρικοὶ μας, καὶ μ' ἔμαθε γράμματα. Ἦτον πρῶην διδάσκαλος, καὶ μέχρι τέλους τόν προσηγόρευον ὅλοι εἰς τὴν κλητικὴν «δάσκαλε». Εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτον μοναχὸς καὶ διάκονος. Εἶτα ἠγάπησε μίαν Τουρκοπούλαν, καθὼς ἔλεγαν, τὴν ἔκλεψεν, ἀπὸ ἓνα χαρέμι τῆς Σμύρνης, τὴν ἐβάπτισε καὶ τὴν ἐνυμφεύθη.

Εὐθύς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐπὶ Καποδίστρια κυβερνήτου, ἐδίδασκεν εἰς διάφορα σχολεῖα ἀνά τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶχεν οὐ μικράν φήμην, ὑπὸ τό ὄνομα «ὁ Σωτηράκης ὁ δάσκαλος». Ἀργότερα ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν οἰκογένειάν του, ἐνθυμήθη τὴν παλαιάν ὑποχρέωσίν του, ἐφόρεσε καὶ πάλιν τὰ ράσα, ὡς ἀπλοῦς μοναχὸς τὴν φορὰν ταύτην, κωλυόμενος νὰ ἱερατεύῃ, κ' ἐγκαταβίωσεν ἐν μετανοίᾳ, εἰς τό Κοινόβιον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐκεῖ ἔκλαυσε τό ἀμάρτημά του, τό ἔχον γενναίαν ἀγαθοεργίαν ὡς ἐξόχως ἐλαφρυντικὴν περίστασιν, καὶ λέγουν ὅτι ἐσώθη.

Ἀφοῦ ἔμαθα τὰ πρῶτα γράμματα πλησίον τοῦ γηραιοῦ Σισώη, ἐστάλην ὡς ὑπότροφος τῆς μονῆς εἰς τινὰ κατ' ἐπαρχίαν ἱερατικὴν σχολήν, ὅπου κατετάχθην ἀμέσως εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, εἶτα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ριζάρειον. Τέλος, ἀρχίσας τὰς σπουδὰς μου σχεδὸν εἰκοσαέτης, ἐξῆλθα τριακοντούτης ἀπὸ τό Πανεπιστήμιον· ἐξῆλθα δικηγόρος μέ δίπλωμα προλύτου...

Μεγάλην προκοπήν, ἐννοεῖται, δέν ἔκαμα. Σήμερον ἐξακολουθῶ νά ἐργάζωμαι ὡς βοηθός ἀκόμη εἰς τό γραφεῖον ἐπιφανοῦς τινος δικηγόρου καί πολιτευτοῦ ἐν Ἀθήναις, τόν ὁποῖον μισῶ, ἀγνοῶ ἐκ ποίας σκοτεινῆς ἀφορμῆς, ἀλλά πιθανῶς ἐπειδή τόν ἔχω προστάτην καί εὐεργέτην. Καί εἶμαι περιορισμένος καί ἀνεπιτήδειος οὐδέ δύναμαι νά ὠφεληθῶ ἀπό τήν θέσιν τήν ὁποίαν κατέχω πλησίον τοῦ δικηγόρου μου, θέσιν οἶονεῖ αὐλικοῦ.

Καθώς ὁ σκύλος, ὁ δεμένος μέ πολύ κοντόν σχοινίον εἰς τήν αὐλήν τοῦ αὐθέντου του, δέν ἤμπορεῖ νά γαυγίσῃ οὔτε νά δαγκάσῃ ἔξω ἀπό τήν ἀκτῖνα καί τό τόξον τά ὁποῖα διαγράφει τό κοντόν σχοινίον, παρομοίως κ' ἐγώ δέν δύναμαι οὔτε νά εἶπω, οὔτε νά πράξω τίποτε περισσότερον παρ' ὅσον μοῦ ἐπιτρέπει ἡ στενή δικαιοδοσία τήν ὁποίαν ἔχω εἰς τό γραφεῖον τοῦ προῖσταμένου μου.

* * *

Ἡ τελευταία χρονιά πού ἤμην ἀκόμη φυσικός ἄνθρωπος ἦτον τό θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἦμην ὠραῖος ἔφηβος, καστανόμαλλος βοσκός, κ' ἔβοσκα τάς αἴγας τῆς Μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰς τά ὄρη τά παραθαλάσσια, τ' ἀνερχόμενα ἀποτόμως διά κρημνώδους ἀκτῆς, ὑπερθεν τοῦ κράτους τοῦ Βορρᾶ καί τοῦ πελάγους. Ὅλον τό κατάμερον ἐκεῖνο, τό καλούμενον Ξάρμενο, ἀπό τά πλοῖα τά ὁποῖα κατέπλεον ξάρμενα ἢ ξυλάρμενα, ἐξωθούμενα ἀπό τάς τρικυμίας, ἦτον ἰδικόν μου.

Ἡ πετρώδης, ἀπότομος ἀκτὴ τοῦ, ἡ Πλατάνα, ὁ Μέγας Γιαλός, τό Κλῆμα, ἔβλεπε πρὸς τόν Καικίαν, καί ἦτον ἀναπεπταμένη πρὸς τόν Βορρᾶν. Ἐφαινόμην κ' ἐγώ ὡς νά εἶχα μεγάλην συγγένειαν μέ τούς δύο τούτους ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι ἀνέμιζαν τά μαλλιά μου, καί τά ἔκαμναν νά εἶναι σγουρά ὅπως οἱ θάμνοι κ' αἱ ἀγριελαῖαι, τάς ὁποίας ἐκύρτωναν μέ τό ἀκούραστον φύσημά των, μέ τό αἰώνιον τῆς πνοῆς των φραγγέλιον.

Ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν ἰδικά μου.

B. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το “Όνειρο στο κύμα” εντάσσεται στην κατηγορία των αυτοβιογραφικών διηγημάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Να τεκμηριώσετε το χαρακτηρισμό αναφερόμενοι σε συγκεκριμένα χωρία του αποσπάσματος.

(Μονάδες 15)

2. Να σχολιάσετε το είδος του αφηγητή και την οπτική του γωνία σε σχέση με την αφήγηση.

(Μονάδες 20)

3. Να εντοπίσετε τις διαφορές ανάμεσα στον έφηβο και τον ώριμο αφηγητή όπως παρουσιάζονται στο απόσπασμα. Ποια συμπεράσματα για τις αντιλήψεις του συγγραφέα προκύπτουν;

(Μονάδες 20)

4. Να σχολιάσετε το απόσπασμα: «Τόν χειμῶνα ... ὅτι ἐσώθη» ως προς το περιεχόμενό του και τη λειτουργία που επιτελεί στο διήγημα.

(Μονάδες 25)

5. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ:

Σοφοκλέους Οιδίπους Τύραννος

Οιδίπους: Θα σου πω όλη την αλήθεια. Όταν πεζός στο τρίστρατο πλησίασα αντάμωσα έναν κήρυκα και πάνω σ'ένα αμάξι που τό 'σερναν πουλάρια καθόταν ένας γέροντας, καθώς τον λες. Αυτός ο κήρυκας κι ο γέροντας με πέταξαν βιαίως στις δημοσιάς την άκρη. Τον οδηγό που μ' έσπρωξε χτυπώ με λύσσα. Ο γέροντας το βλέπει, με παραφύλαξε κι όπως τ' αμάξι πέρναγε μπροστά μου με χτύπησε με το διπλό μαστίγιο στο μέτωπο. Το πλήρωσε ακριβότερα σαν αστραπή τον τσάκισα με το ραβδί που κράταγα στο χέρι κι ανάσκελα κυλίστηκε στο βάθος τ' αμαξιού. Ύστερα σκότωσα όλους τους άλλους. Αν συγγενεύει ο Λάιος μ' αυτόν τον ξένο, ποιος άνθρωπος γεννήθηκε πιο θλιβερός απ' τον Οιδίποδα; ...

Εξάγγελος: Είδαμε τη γυναίκα κρεμασμένη από στριφτή θηλιά πλεχτή. Όταν την είδε βρυχάται δεινά και κόβει της κρεμάλας το σχοινί. Την ξάπλωσε στο δάπεδο και τότε πλήγωσε τα μάτια μας η φρίκη. Από το φόρεμά της τράβηξε και ξήλωσε τις χρυσοποίκιλτες αγκράφες που στόλιζαν τη ζώνη της κι από ψηλά απανωτά κτυπώντας τις μπήγει μες τις κόγχες των ματιών του, φωνάζοντας ποτέ τους να μη δουν τα πάθη του και τις φρικτές του πράξεις.

Οιδίποδας: Μην προσπαθείς να με πείσεις πως λάθεψα και μη με συμβουλεύεις ... Εγώ που κηλιδώθηκα μονάχος μου, μπορούσα πια να σας κοιτώ κατάματα; Ποτέ! ... Όσο πιο γρήγορα μπορείς εξόρισέ με, εκεί που άνθρωπος κανείς δε θα γυρίζει να με δει.

Να παραλληλίσετε τα δύο αποσπάσματα ως προς το μοτίβο της αμαρτίας και της αυτοτιμωρίας των δύο κεντρικών ηρώων (Σισώη – Οιδίποδα).

(Μονάδες 20)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1) Το «Όνειρο στο κύμα» αποτελεί πηγή ανεξάντλητου αυτοβιογραφικού υλικού του Αλ. Παπαδιαμάντη. Η αναφορά στο έτος 187..., που θεωρείται οριακό σημείο της ζωής του ήρωα, παραπέμπει στην εφηβική ηλικία του συγγραφέα, ενώ τα τοπωνύμια «Πλατάνα», «Μέγας Γιαλός» και «Κλήμα» εντοπίζονται στη Σκιάθο, γενέτειρα και αγαπημένη του πατρίδα. Επιπρόσθετα, αξιοπρόσεκτη είναι και η αναφορά στην Αθήνα, όπου ο συγγραφέας έζησε περίπου τη μισή ζωή του. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο χωροχρόνος της ιστορίας συνδέεται με την εξωτερική, αντικειμενική πραγματικότητα, ενώ παράλληλα η πρωτοπρόσωπη αφήγηση (*Ήμην..., δέν ἤξευρα...*) παραπέμπει, μέσω του αφηγητή, στο συγγραφέα και αποκαλύπτει στοιχεία της προσωπικότητας, της ψυχοσύνθεσης και του τρόπου με τον οποίο ο ίδιος θεάται την πραγματικότητα. Είναι, λοιπόν, εμφανές ότι ο Αλ. Παπαδιαμάντης στο πρόσωπο του πλασματικού – ενδοκειμενικού αφηγητή προσδίδει αυτοβιογραφικά στοιχεία, αποφεύγοντας την ταύτιση μαζί του, χρησιμοποιώντας τον, όμως, ως «προσωπείο» για να εκφράσει προσωπικά βιώματα, απόψεις και συναισθήματα.

2) Ο αφηγητής είναι δραματοποιημένος, ομοδιηγητικός και αυτοδιηγητικός, εφόσον συμμετέχει στα δρώμενα, αφηγείται δικές του περιπέτειες σε α' ενικό πρόσωπο και μάλιστα αποτελεί τον κεντρικό ήρωα του διηγήματος. Η αφήγηση γίνεται από την οπτική γωνία ενός παντογνώστη αφηγητή (ώριμος ήρωας), με μηδενική εστίαση / πανεστίαση, που γνωρίζει απείρως περισσότερα στοιχεία από τον έφηβο ήρωα.

3) Ο νεαρός αφηγητής παρουσιάζει με τρόπο παραστατικό και με άκρατη φιλαρέσκεια την εξωτερική του εμφάνιση και την καλή φυσική του κατάσταση (*Ήμην ώραϊος ἔφηβος, κ' ἔβλεπα τό πρωϊμῶς στρυφνόν, ἡλιοκαές πρόσωπόν μου ... κ' ἐγύμναζα τό εὐλύγιστον, ἡψηλόν ἀνάστημά μου. ... Ήμην ώραϊος ἔφηβος, καστανόμαλλος βοσκός*). Αναπολεί με νοσταλγία την εποχή που ήταν ελεύθερος και απαλλαγμένος από εσωτερικούς και εξωτερικούς καταναγκασμούς. Η ψυχική ανάταση και

ευδαιμονία ήταν απόρροια της νεανικής αφέλειας, της άγνοιας αλλά και του γνήσιου πολιτισμού της επαρχίας. Μεταβαίνοντας στην πόλη κατέστη υπόδουλος της αστικής νοοτροπίας και του εργοδότη του (*Καθώς ό σκύλος, ... τοῦ προϊσταμένου μου*). Η γνώση από εφόδιο πνευματικής απελευθέρωσης μετατράπηκε σε ισχυρά δεσμά της ανεξαρτησίας του ώριμου *δικηγόρου* (*Τέλος, ... προλύτου ... Μεγάλην προκοπήν, έννοεῖται, δέν ἔκαμα.*). Ο εγκλωβισμός στο κοινωνικό κατεστημένο και η υποδούλωση στις επιταγές του, ωθούν τον ώριμο αφηγητή στην αναπόληση των εφηβικών του χρόνων και της φυσικής ζωής στη Σκιάθο. (*Η τελευταία χρονιά πού ἤμην ἀκόμη φυσικός ἄνθρωπος*). Από την αντίθεση ανάμεσα στην ευτυχισμένη ζωή της υπαίθρου και τη μιζέρια της πόλης προκύπτει και η προσωπική τοποθέτηση του συγγραφέα.

Ο Παπαδιαμάντης, λάτρης της φύσης και της ελευθερίας που αυτή συνεπάγεται, αντιπαθούσε τον αστικό πολιτισμό, καθώς θεωρούσε ότι απομάκρυνε τους ανθρώπους από την ουσία της ζωής, την παράδοση και τελικά την ευδαιμονία.

4) Η ιστορία του πατέρα Σισώη αποτελεί μια **εγκιβωτισμένη αφήγηση** (κομμάτι αφήγησης που παρεμβάλλεται στην κύρια αφήγηση). Εμφανίζει **αναλογίες με την ιστορία του αφηγητή**, όπως προκύπτει από την εξέλιξη του διηγήματος. Η ζωή του Σισώη περνάει από τρία διαδοχικά στάδια. Σε πρώτη φάση παρουσιάζεται η κατάσταση της αρχικής ισορροπίας με την αναφορά στο μοναστικό του βίο. Στη συνέχεια έρχεται η ανατροπή και η έκπτωση από το στάδιο της αρχικής ισορροπίας με την επιλογή του Σισώη να εγκαταλείψει τα θεία και να νυμφευτεί μια αλλόθρησκη Τουρκοπούλα. Ωστόσο, το πλήρωμα του χρόνου επιφέρει τη μετάνοια και την επάνοδο στην κατάσταση της αρχικής ισορροπίας με την επιστροφή του Σισώη στο μοναστικό βίο. Κατ' αυτόν τον τρόπο η διατάραξη της αρχικής ισορροπίας από έναν «πειρασμό» και η δημιουργία μιας νέας κατάστασης καταλήγει στην επαναφορά και τη λύτρωση του «αμαρτωλού» μοναχού. (Κυκλική ιστορία)

5) Το μοτίβο «ύβρη – άτη – νέμεση» είναι γνωστό από την αρχαία ελληνική τραγωδία. Ο άνθρωπος, σφάλοντας, εν γνώσει ή εν αγνοία του, μεταβαίνει από την κατάσταση της αρχικής ισορροπίας σε μια ανατρεπτική συνθήκη, όπου επέρχεται η τιμωρία κι τελικά ή εξιλέωση. Τόσο ο πατέρας Σισώης όσο και ο βασιλιάς Οιδίποδας υπέπεσαν σε **σφάλμα** – ο πρώτος εκούσια, ο δεύτερους ακούσια – με αποτέλεσμα οι **τύψεις / Ερινύες** να τους οδηγήσουν και **στις καθοριστικές για τη ζωή τους πράξεις**. Ο Σισώης, έχοντας επίγνωση της «αμαρτίας», επανήλθε ταπεινός και μετανοημένος στο μοναστικό βίο, όπου αναζήτησε την ψυχική του γαλήνη· ενώ ο Οιδίποδας, μετά την αποκάλυψη των τραγικών του πράξεων (πατροκτονία, αιμομειξία), αυτοτυφλώθηκε και αυτοεξορίστηκε, συντετριμμένος, πληρώνοντας συνειδητά τα ολέθρια σφάλματά του. Η διαφορά στο επίπεδο της γνώσης δεν αποτελεί καθοριστικό στοιχείο αφού – ούτως ή άλλως – για την αποκατάσταση των διασαλευθέντων θεϊκών και ανθρώπινων νόμων ο άνθρωπος οφείλει να πληρώσει το ανάλογο τίμημα. **Το μοτίβο της αυτοτιμωρίας** προκαλεί τον οίκτο των ακροατών και τη συμπάράστασή τους προς τους κοινούς θνητούς που υπερέβησαν το μέτρο και αποπειράθηκαν να ξεπεράσουν τα ανθρώπινα.

Κούζας Ιωάννης